

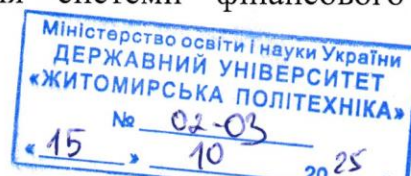
**ВІДГУК
офіційного опонента**

доктора економічних наук, професора Булатової Олени Валеріївни на дисертаційну роботу Джигори Ольги Миколаївни на тему: «Система фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічна безпека України», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю: 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки)

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Поява нових викликів, що посилюють загрози і збільшують ризики формування економічної безпеки національних економік актуалізують перегляд стратегічних підходів щодо визначення воєнної та економічної складової національної безпеки. Протягом останніх п'яти років світ стикнувся із потужними викликами, що загострили ризики не тільки для регіональної безпеки, а стали викликом для глобального порядку в цілому: торговельна війна між найбільшими світовими економіками США та Китаєм, пандемія COVID-19, десятирічна війна РФ проти України, найбільш гостра і повномасштабна фаза якої почалась з 24.02.2022р.

Залишаючись тривалий час поза реальними процесами європейської та євроатлантичної інтеграції Україна, фактично, не мала можливостей бути повноцінно залученою до процесу формування та розвитку спільної архітектури європейського безпекового комплексу. Війна Росії проти України підкреслила високий ступінь залежності у безпекових питаннях, актуалізувавши наукові дискурси та пошуки нових спільних рішень щодо ефективного міжнародного співробітництва від двостороннього, регіонального до глобального формату. У цьому контексті дослідження системи фінансового забезпечення НАТО набуває виняткового значення для формування теоретичних і практичних засад безпекового розвитку України, адже воно дає змогу виявити можливості колективних фінансових інструментів для зміцнення національної оборонної спроможності, потенціал поствоєнної відбудови країни.

Вищезазначене підтверджує, що дисертаційна робота Джигори Ольги Миколаївни виконана на актуальну тему, висвітлення якої є своєчасним та полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень та розробці практичних рекомендацій щодо функціонування системи фінансового

забезпечення НАТО в контексті її сучасного і потенційного впливу на безпековий розвиток України

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного університету «Житомирська політехніка» за темами: «Механізм подолання наслідків російсько-української війни на урбанізованих територіях» (номер державної реєстрації 0123U101827, 2023-2025 рр.), «Розробка інструментів державного фінансового аудиту та державного експортного контролю» (номер держреєстрації 0125U002795, 2025-2027 рр.), а також у межах прикладної держбюджетної науково-дослідної роботи: «Розробка механізму сталого розвитку економічних систем в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення економіки» (номер держреєстрації 0124U000463, 2024-2026 рр.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Ознайомлення із змістом дисертаційної роботи дозволяє визначити теоретико-методологічні положення, практичні висновки і рекомендації, які характеризуються науковою новизною, сформульовані дисертанткою самостійно і відображають її науковий внесок у дослідження фінансового забезпечення безпекового розвитку країн. Дослідження, здійснене авторкою відповідно до поставленої мети, полягає в науковому обґрунтуванні та розробленні теоретичних засад та методологічних положень, практичних рекомендацій щодо функціонування системи фінансового забезпечення НАТО в контексті її сучасного і потенційного впливу на безпековий розвиток України. Задля досягнення мети авторка сформулювала та послідовно вирішила конкретні завдання, опрацював значний масив наукової літератури, нормативно-правових актів, а також емпіричних даних, які стосуються теми дослідження. Огляд результатів виконаних завдань свідчить про те, що вони характеризуються теоретичною та практичною цінністю. Для проведення дослідження використано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів, які забезпечили належний рівень наукової обґрунтованості результатів. Застосований інструментарій дозволив забезпечити послідовність і логічність дослідження, обґрунтувати висновки, які повною мірою відображають виконання поставлені завдання, підтверджуючи їх наукову значущість і практичну цінність.

Зміст та структура роботи свідчить про комплексний підхід застосований та презентований авторкою в дисертаційній роботі. Робота містить необхідні теоретико-методологічні, методичні та аналітичні розробки, які належним чином висвітлено у відповідних розділах.

У першому розділі «Теоретико-методологічні положення дослідження системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України» представлено концептуальну модель системи фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічної безпеки України, здійснено

експлікацію понятійно-категоріального апарату дослідження, ґрунтовний бібліометричний аналіз тощо.

У другому розділі «Еволюція фінансової архітектури НАТО у контексті воєнно-економічної безпеки» досліджено інституційні засади становлення фінансової архітектури НАТО та механізми формування її структурно-бюджетної моделі, що дозволило виокремити ключові чинники формування фінансової архітектури НАТО, напрями її трансформація тощо.

У третьому розділі «Трансформація системи фінансового забезпечення НАТО в умовах збройних конфліктів і гібридних загроз» проаналізовано ключові аспекти трансформації механізмів бюджетного планування НАТО в контексті умов розвитку сучасного глобального середовища. Обґрунтовано пріоритети фінансової політики НАТО в контексті нових загроз, пов'язаних із дезінформацією, когнітивним впливом, політичною радикалізацією та маніпуляціями.

У четвертому розділі «Квантифікація стану фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО та України» здійснено верифікацію чинників впливу на фінансове забезпечення воєнно-економічної безпеки країн-членів НАТО та України, здійснено кореляційно-регресійний аналіз детермінант інтегрального показника фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки.

У п'ятому розділі «Перспективи воєнно-економічної безпеки України в контексті фінансової підтримки та адаптації до стандартів НАТО» проаналізовано наявну фінансову підтримку безпекового розвитку України з боку міжнародних партнерів, визначено механізми трансформації системи воєнно-економічної безпеки України з урахуванням імперативів НАТО.

Достовірність сформульованих у роботі положень наукової новизни та отриманих результатів підтверджується вивченням значного обсягу наукової літератури з проблем фінансування безпекового розвитку, опрацьована джерельна бази включає 425 найменувань. Інформаційною і фактологічною базою дослідження є офіційні статистичні матеріали національних та міжнародних організацій.

Сформульовані в дисертаційній роботі Джигори О.М. висновки і рекомендації є обґрунтованими. Висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дослідження, є логічними і повною мірою відображають основні результати, що корелюють з поставленою метою та сформульованими завданнями дисертаційної роботи. Достовірність результатів дослідження підтверджується довідками про їх впровадження в діяльність органів виконавчої влади та економічних суб'єктів.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. До найбільш суттєвих наукових результатів, представлених у дисертації, які характеризуються науковою новизною, можна віднести:

– запропонований механізм адаптації системи воєнно-економічної безпеки України до стандартів НАТО з урахуванням положень NDPP та регламентів STANAG 2601 – фінансове управління та звітність, STANAG 4172 – логістичне забезпечення, STANAG 4107 – взаємне визнання результатів оцінки відповідності в сфері оборонних закупівель, STANAG 6001 – мовна підготовка та військова освіта, використання яких сприятиме гармонізації національної системи планування, фінансування та управління оборонними ресурсами, підвищенню прозорості фінансових потоків у секторі безпеки й оборони, оптимізації використання бюджетних коштів;

– методологічне обґрунтування механізмів трансформації фінансових інструментів НАТО в умовах стратегічного розширення та зміцнення воєнно-економічної безпеки України від модернізації Програми інвестицій у сферу безпеки НАТО (NSIP) до побудови стратегічно орієнтованої моделі оборонного фінансування, яка під впливом змін безпекового середовища та ескалації російсько-української війни, трансформувалася від директиви «2/20» до парадигми «5/30», заснованої на принципах пропорційності, оперативності, цифровізації та стратегічного стримування, розуміння яких визначає роль інституційної взаємодії між НАТО та Україною;

– комплексну методологію ідентифікації військово-економічних пріоритетів НАТО, підтверджених аналітичними даними за індексами Global Peace Index (GPI), Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIK) та Fragile States Index (FSI), сутність якої полягає у переорієнтації оборонних витрат від традиційних форм військового забезпечення до превентивних, цифрових та інформаційно-аналітичних компонентів системи стримування;

– інтегральні показники оцінки стану фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки України та країн-членів НАТО, які охоплюють комплекс ключових детермінант (чисельність військовослужбовців, обсяги ВВП, оборонні витрати на обладнання, персонал, інфраструктуру) та забезпечують ідентифікацію домінуючого впливу рівня економічного розвитку на здатність держав-членів підтримувати фінансову стабільність і ресурсну стійкість системи колективної безпеки.

Значимість результатів дослідження для науки і практики, рекомендації щодо їх використання. Практичне значення виконаного дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних та методичних положень щодо сутності, структури та системи оцінки ефективності систем фінансового моніторингу. Ці положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації можуть бути використані органами державної влади при розробці стратегії відновлення української економіки на принципово нових засадах, удосконаленні системи протидії фінансуванню міжнародного тероризму, боротьбі із корупцією.

Результати дослідження, які мають прикладний характер, застосовуються Комітетом Верховної ради з питань антикорупційної політики, Державним університетом «Житомирська політехніка» (Довідка

№ 44-01.00/799 від 04.07.2023 р.), Громадською організацією «Центр суспільних комунікацій» (Довідка № 1-7/2023 від 11.07.2023 р.); слідчим відділом Управління Служби безпеки України в Житомирській області (Довідка № 57/6/2/2973 від 04.08.2023 р.); Ірпінським відділенням АТ «КОМІНБАНК» (Довідка № 90/352 від 08.01.2024 р.); ТОВ «ЕС.СІ.АЙ.-КОНСАЛТИНГ» (Довідка № 7 від 26 січня 2024 р.).

Наукове значення та практична цінність одержаних результатів дослідження. Основні теоретичні та методологічні положення дослідження використовуються в освітньому процесі Державним університетом “Житомирська політехніка”, для підготовки здобувачів за спеціальністю 256 «Національна безпека», зокрема для удосконалення структури та змісту таких дисциплін, як «Управління оборонно-промисловим комплексом», «Управління національною безпекою», «Економічна безпека в умовах глобальних безпекових викликів», «Фінансова безпека держави» та ін. (Довідка № 44-21.00/652 від 14.05.2025).

Результати дослідження, які мають прикладний характер, застосовуються у діяльності Управління Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України в Житомирській області (Довідка № 293/54 від 19.02.2025), Військової частини 3047 Національної гвардії України (Довідка № 1/47/ від 05.05.2025), Головного управління Державної казначейської служби України у Полтавській області (Довідка № 841/23-01 від 17.04.2025), Військової частини А 1724 Міністерства оборони України (Довідка № 107 від 22.04.2025), Департаменту регіонального розвитку Житомирської обласної військової адміністрації (Довідка № 281/01- 4- 31 від 12.02.2025), Головного управління ДПС у Житомирській області Державної податкової служби України (Довідка № 6720/6/06-30-21-01 від 05.03.2025).

Повнота викладення наукових положень, матеріалів, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих наукових працях, зарахованих за темою дисертації. Повнота висвітлення результатів у друкованих працях відповідає вимогам, що висуваються Міністерством освіти і науки України до порядку публікування результатів дисертаційних робіт, які подано на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 36 наукових працях, зокрема: 2 монографії (в тому числі 1 – одноосібна); 5 статей у зарубіжних виданнях, що включенні до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та WoS; 18 статей у вітчизняних фахових виданнях, що включенні до міжнародних наукометричних баз даних; 11 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. Дисертація має логічну та послідовну структуру, що відповідає вимогам до написання такого роду

наукових робіт. Її структура складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст викладено на 388 сторінках друкованого тексту. Дисертація містить 65 таблиць, 44 рисунки. Список використаних джерел налічує 425 найменувань і розміщений на 43 сторінках.

Структура роботи та її обсяг відповідають вимогам МОН України щодо дисертацій на здобуття ступеня доктора наук. Робота є чітко структурованою, зміст кожного розділу розкриває поставлені завдання. Таблиці, рисунки, додатки візуалізують перебіг виконання завдань дослідження.

Висновок про відсутність порушень академічної доброчесності. При написанні дисертації Джигорою Ольгою Миколаївною дотримано принципи академічної доброчесності. Дисертантка коректно посилається на використані джерела, дотримується правил цитування та уникнення плагіату. Технології штучного інтелекту (ChatGPT) використовувалися для: 1) пошукових цілей при вивченні системи фінансового забезпечення НАТО, а результатами запиту були посилання на офіційні сторінки Північноатлантичного альянсу; 2) для перекладу нормативно-правових актів на українську мову з французької, німецької, португальської, іспанської та інших мов країн-членів Альянсу. Технології штучного інтелекту не використовувалися для генерування тексту.

Дискусійні положення і зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи важливість наукових розробок, наявних у дисертації, та суттєві практичні результати, одержані дисертанткою, необхідно вказати на окремі дискусійні питання, зокрема:

1. Визнаючи, що поняття національної безпеки є досить динамічним, вважаємо за потрібне підкреслити, складність об'єктно-предметного поля представленого дослідження зумовлює доцільність розмежування воєнної та економічної складової безпекового розвитку у взаємозв'язку із системою фінансового забезпечення НАТО, враховуючі як зовнішні, так і внутрішні чинники впливу, на які авторка вказує у роботі (с.46). Таке розмежування узгоджується із діючими нормативно-правовими засадами безпекового розвитку України, зокрема, із Законом України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII, відповідно до ст.3 якого «в Україні державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями».

2. У розділі 2 дослідження деякі фінансово-бюджетні наслідки розширення НАТО у контексті його впливу на фінансову архітектуру представлено, дещо фрагментарно і не підкріплено відповідними розрахунками (напр. «значне зростання спільного бюджету» (табл.2.2),

«зростання інвестицій у дипломатичні місії», «скорочення деяких програм і витрат» (табл.2.4.), «значне збільшення видатків на мобільні платформи» (табл.2.8.) тощо). Це звужує можливості емпіричної перевірки дії принципу «справедливого розподілу тягаря», аналізу нових механізмів фінансового вирівнювання в умовах інтеграції нових членів із різним рівнем військово-економічного потенціалу тощо.

3. Асиметрія оборонного фінансування в межах НАТО (с.193) потребує нових критеріїв оцінювання національного внеску, що враховуватимуть якісні характеристики участі, зміцнення прозорості у формуванні оборонного бюджету, посилення солідарності між державами-членами шляхом розширення інтеграції в інноваційні сфери оборони та спільного реагування на новітні загрози тощо. Разом із тим, при обґрунтуванні та розрахунку інтегрального показника фінансового забезпечення воєнно-економічної безпеки країн авторка використовує традиційні чинники (кількість військовослужбовців, витрати на військове обладнання, на військовий персонал, на військову інфраструктуру тощо), залишаючи поза увагою інші показники, що впливають на посилення військово-промислового комплексу, розвиток передових військових технологій, інвестиції в безпеку тощо.

4. За результатами розрахунку інтегральних показників оцінки стану фінансового забезпечення (розділ 4) виявлено, що надмірна концентрація фінансових ресурсів лише на одному з напрямів не забезпечує очікуваного зростання інтегрального показника. Слід погодитись із авторкою, що даний висновок підтверджує «необхідність комплексного та збалансованого підходу до формування фінансової політики у сфері оборони, що має ґрунтуватися на взаємодоповнюваності людського та технічного потенціалу» (с.262), однак сутність, складові, механізми, інструменти такого збалансованого підходу у подальшому в роботі не представлено.

5. У сучасних умовах мережевий принцип розвитку безпекової архітектури є важливим інструментом реалізації національних безпекових стратегій. Враховуючи євроінтеграційний шлях розвитку України, що стала важливим учасником європейського регіонального безпекового комплексу, варто було б визначити площину та напрями взаємодії в контексті стратегічного партнерства ЄС та НАТО. Це посилило б аргументацію висновків щодо трансформації безпекової системи України та визначення відповідних вимірів співробітництва у площині існуючого глобального та регіональних порядків

У цілому, зазначені дискусійні питання не зменшують наукового внеску та практичної цінності виконаної роботи та є підставою для обговорення в дискусійному порядку під час захисту дисертації.

Загальний висновок щодо оцінки дисертаційного дослідження. Враховуючи актуальність проблеми та результати проведеного дослідження, вважаю, що дисертаційна робота на тему «Система фінансового забезпечення НАТО та воєнно-економічна безпека

України» є самостійною, завершеною кваліфікаційною працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, що мають суттєве значення для розвитку науки та практики. Дисертація виконана на високому науковому рівні, має дійсну практичну спрямованість і відповідає вимогам пунктів 6-9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 із відповідними змінами, а її авторка Джигора Ольга Миколаївна заслуговує на присудження ступеня доктора економічних наук за спеціальністю: 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних фінансів
Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Олена БУЛАТОВА

